

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΗΜΩΔΩΝ ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ*

Ἐκ τῶν δημοτικῶν προϊόντων διαφόρων ἔθνων αἱ παροιμίαι ἐνωρίτερον παντὸς ἄλλου ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν λογίων· ὅτε μὲν διατηροῦσαι ἐν ἑαυταῖς ἀπλοποιημένα λείψανα ἀρχαίας φιλοσοφίας, ἄλλοτε δὲ ἐκφράζουσαι συντόμως καὶ ἀπλοϊκῶς τὴν φιλοσοφίαν, τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ λαοῦ, οὐχὶ ὀλίγον βοηθοῦσι τοὺς περὶ τὰ ἔθνολογικὰ ζητήματα ἀσχολουμένους· ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου, ἀπεικονίζουσαι ἐν συντομίᾳ ἀλλ' ἐκφραστικῶς τὸν βίον καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἔθνων, τὰ διάφορα αὐτῶν ἔθιμα καὶ τὰς προλήψεις, χρησιμεύουσιν εἰς τὸν ἐξετάζοντα τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα πρὸς εὐχερεστέραν τῆς ἱστορίας κατανόησιν, ὥς ἀσφαλεστάτη καὶ καθαρά πηγή, ἀφ' ἧς δύναται πλουσίαν καὶ γνησιωτάτην ν' ἀρυσθῇ ὁλην.

Αἱ τοῦ λαοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος παροιμίαι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐπόψεων, δεόν νὰ ἐξετασθῶσι καὶ ὡς πρὸς τὴν σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τε τὰς ἀρχαίας καὶ πρὸς τὰ γνωμικὰ διαφόρων ἀρχαίων συγγραφέων. Ἡ ἐπιμελὴς τούτων ἐξερεύνησις, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ὠφελειῶν, θὰ μᾶς πληροφορήσῃ, ἂν οὐχὶ μετὰ θετικότητος, κατὰ προσέγγισιν τοῦλάχιστον, περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἡ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἀκρόασις τῶν διαφόρων ποιητῶν, ἔσχον ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καθ' ὅσον ἡ τοιαύτη ἐπιρροή διετηρήθη μέχρις ἡμῶν· καὶ τοσούτω μᾶλλον ἡ μελέτη αὕτη φαίνεται ἀναγκαία, καθ' ὅσον τὸ τοιοῦτον ἀντικείμενον, καίτοι ἐκ τῶν μάλιστα ἐνδιαφερόντων ὄν, δὲν ἐξητάσθη μέχρι τοῦδε, καὶ τοῦτο βεβαίως διὰ τὴν ἑλλειψιν τῶν ἀπαιτουμένων πληροφοριῶν.

Ἐν τῷ προσαρτωμένῳ παραρτήματι προσεπαθήσαμεν νὰ ἐξετάσωμεν οὕτως ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας παροιμίας¹, σκοποῦντες μόνον ὅπως δώσωμεν ὠθησὶν τινα, ἂν μὴ καὶ βοήθειαν εἰς τοὺς ἀσχοληθησομένους περὶ τὰς τοιαύτας μελέτας, πολὺ ἐπιπόνους καὶ ξηρὰς ἄλλως τε, ἢς τὸ ὁμολογήσωμεν. Καὶ πρὸ ἡμῶν, καίτοι οὐχὶ συστηματικῶς, ἐπεχείρησαν τοιαύτας μελέτας, ὁ τε Κοραῆς καὶ ὁ Βυζάντιος, καὶ οἱ κύριοι Βενιζέλος, Βερέττας καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ Πανδώρα.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλάκις αἱ αὐταὶ κοινωνικαὶ περιστάσεις ἢ αἱ ἰδιαίτεραι τοῦ ἀτόμου ἐντυπώσεις, ἀνεξαρτήτως τῆς φυλετικῆς συγγενείας ἢ πνευματικῆς ἐπιρροῆς παρήγαγον κατὰ σύμπτωσιν τὰς αὐτὰς ἰδέας, ἔστιν ὅτε καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ἐκφρασθείσας· προκείσθω ὡς παράδειγμα ἱκανὸς ἀριθμὸς

* Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Παρθενῶν Β' (1872 - 73), σ. 921 - 930.

1. Ἐπειδὴ ἐκ τῶν μελετηθεισῶν παροιμιῶν μέγα μέρος εἶναι ἐξ ἐκείνων, ὧν πλεῖσται παραλλαγαὶ ὑπάρχουσι, οὐδόλως σφάλλομεν ὑπολογίζοντες ὅτι αἱ πεντακόσαι παροιμίαι αὗται ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τρισχιλίαν τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Βενιζέλου.

εὐρωπαϊκῶν, τουρκικῶν καὶ ἀραβικῶν παροιμιῶν, ἐκπληκτικὰ σημεῖα ἀναλογίας παρουσιαζουσῶν πρὸς παροιμίαν ἢ γνωμικὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις, ἡμεῖς τοῦλάχιστον, γράφοντες δοκίμιον ἀτελὲς συγκρίσεως τῶν νῦν παροιμιῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας, ἀφήνομεν εἰς ἄλλους τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν, ἥτις ἂν καὶ παρουσιάζει δυσχερείαν τινά, δὲν εἶναι ὁμῶς ἀδύνατος.

Ἄναλογία τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς διαφόρους τῆς ἐκφράσεως τρόπους. Τὰ παραδείγματα εἶναι τόσον πολλὰ ὥστε ματαιοπονία θὰ ἦτο καὶ ἂν ὀλίγα παρεθέτομεν· ἀφ' οὗ μάλιστα ἐν τῷ προσηρτημένῳ παραρτήματι δύναται τις εὐκολώτερον καὶ ἀκριβέστερον νὰ ἐξετάσῃ τὰ τοιαῦτα. Ἐν μόνον ἅπαξ ἀπαντῶν ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, τὴν παροιμίαν δηλ.

*Δύσκολο τό 'χω νὰ γενῇ χοῖρου τριχιά μετάξι,
χωριάτης ἄρχος κι ἂν γενῇ νᾶχη ἀρχοντιά καὶ τάξι :*

ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ Εὐαγγελίου²: «Εὐκοπώτερον γάρ ἐστι, κάμιλον διὰ τρυμαλῖας ραφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν».

Ἡ παράθεσις τῶν παροιμιῶν ἐν τῷ λόγῳ γίνεται διὰ παραπλησίων περι-
που ἐκφράσεων ἐκείνων, ἃς τινες εἰς ὁμοίας περιστάσεις μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι· οὕτω λέγουσι: λέει ὁ λόγος, λένε, καλὰ τὸ λένε, καλὰ τὸ λένε οἱ παλαιοί, ὅσοι μῦθοι λέγονται, κι οὕτοι ἀληθῆναι εἶναι κλπ. ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, φαμεν, φασί, ὡς ἔχει λόγος, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει κλπ.

Ὅπως πολλάι τῶν ἀρχαίων παροιμίαι διατηρήθησαν μέχρις ἡμῶν, οὕτω διεσώθησαν καὶ ἄλλαι φέρουσαι τὸν χαρακτήρα βυζαντινῆς ἀρχαιότητος· αἱ παροιμίαι αὗται εἰσὶν ὀλίγαι, ἔχομεν ὁμῶς πολλὰς πιθανότητας, ὅτι ἀρκεταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετέβαλον τὴν γλῶσσαν εἰς τοιοῦτον τρόπον ὥστε δυσδιάκριτοι κατέστησαν, καὶ δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ ἐξακρίβωσις αὐτῶν.

Ἐκ τῶν προφανῶς βυζαντινῶν τὰς ἐξῆς μόνον γνωρίζομεν:

1) Ἐγὼ σ' ἔκτισα, φοῦρνέ μου, κ' ἐγὼ νὰ σὲ χαλάσω⁴, παροιμία ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ συγγραφέως Σκυλίτση⁵.

2) Ἡ τὸ σκύλο σκότωσε ἢ τὸ μύλο χάλασε⁶, ἢ ἀκριβέστερον: Ὅταν ὁ σκύλος γλυκαθῇ στὴμ πάσπαλη ἢ τὸ σκύλο σκότωσε ἢ τὸν μύλο χάλασε· ἢ

3) Σὰν τὸ σκύλο στὸ μακελλειό. Πρβλ. Πα λ λ α δ ί ο υ, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία, κεφ. κβ', ἐν M i g n e, Patrologiæ series Græca, τ. XXXIV, col. 1066: «Ὡσπερ γὰρ ὅταν κύων ἐν μακέλλῳ ἐθίσῃ κωλέας περιτρύχειν, τῆς συνηθείας

2. Λουκ. ΙΗ' 25· πρβλ. Ματθ. ΙΘ' 23.

3. Εὐριπίδ. παρὰ Στοβ. ΠΗ', σ. 500.

4. Βενιζέλου, Παροιμῖαι, σ. 68, 32. Σπ. Ζαμπέλ., Φιλολογ. ἔρευναι περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαλέκτου, ἐν Πανδώρα, τ. Ζ', σ. 378 (1857)· Βυζαντιναὶ Μελέται, σ. 634 κέ.

5. Σκυλίτση, σ. 632, éd. Venet.

6. Βενιζέλ., Παροιμ., σ. 108, 231· πρβλ. σ. 275. 111.

οὐκ ἀναχωρεῖ...» (Ὁ μοναχὸς οὗτος Παλλάδιος ἔζησε κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα).

4) Εἶναι κι ἄνθρωποι φολιαροὶ εἶναι καὶ δυὸ στὴ φόλα,
εἶναι καὶ τρεῖς καὶ τέσσερες ποῦ φόλα δὲν ἀξίζουν.

5) Προῖκ' ἀπὸ χίλια πέρπυρα καὶ κακαῖδου κι ἂν πάρης,
τὰ χίλια πᾶν δὲν ἔρχονται κ' ἢ κακαῖδου ποῦ μένει (sic)⁷

ἢ:

Τί θές τὰ χίλια πέρπυρα καὶ κακοειδῇ γυναῖκα,
τὰ χίλια πέρπυρα πετοῦν κ' ἢ κακοειδῇ πομένει⁸.

Δημοτικὰς βυζαντινὰς παροιμίας εὐρίσκομεν σποράδην ἀλλὰ σπανίως εἰς διαφόρους μεταγενεστέρους συγγραφεῖς⁹. Βαρβαρογραικικὰς δέ, περισωθείσας κατὰ μέγα μέρος μέχρις ἡμῶν ἀπαντῶμεν κυρίως παρὰ τῷ Μιχαήλ Ἀποστόλῃ, συλλογεῖ συναθροίσαντι ἀρχαίας καὶ συγχρόνους παροιμίας, ζήσαντι δὲ κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα¹⁰, καὶ τοῖς παροιμιογράφοις Γρηγορίῳ τῷ Κυπρίῳ καὶ τῇ Μαντίσσει¹¹. Ὁ Δουκάγκιος ἀναφέρει¹² χειρόγραφον¹³ περιέχον παροιμίας, ὧν μίαν παραθέτει:

Τὴν στραβὴν εἰς τ' ἀκρωτήρι γαῖτανοφρυδοῦν τὴν κρᾶζουν.

Ὁ δὲ Iken¹⁴ ποιεῖται μνεῖαν Ἰωάννου τοῦ Καναβούτση, γράψαντος κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα συλλογὴν γραικοβαρβαρικῶν παροιμιῶν¹⁵.

Ἐκ δὲ τῶν συλλογῶν ἀρχαίων παροιμιῶν εἰχομεν ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς παραβολῆς τῶν νεωτέρων πρὸς τὰς ἀρχαίας τὰς ἐκδόσεις τῶν παροιμιογράφων ὑπὸ Gaisford, καὶ Leutsch und Schneidewin¹⁶.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἐνωρὶς τὴν τῶν παιδευμένων προσοχὴν ἐφείλκυσαν αἱ παροιμίαι. Καὶ ἱστορικαὶ πραγματεῖαι περὶ αὐτῶν ἐγράφησαν¹⁷ καὶ λεξικὰ συγκριτικὰ παροιμιῶν διαφορῶν ἔθνων¹⁸, συλλογὰς δὲ ἔθνικὰς παροιμιῶν

7. Αὐτ., σ. 264,255 κακῶς ἐξηγεῖ κακοήτης.

8. Αὐτ., σ. 300,216. Sanders, Das Volksleben der Neugr., σ. 224.

9. Ὁ Εὐστάθιος ἐπὶ παραδείγματι ἀναφέρει μίαν δημόδη πελοποννησιακὴν: Μαῖου βροῦλον ποντία κανναβίς (Εἰς Ἰλιάδ. Β 135).

10. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 70-74. Ἐξεδόθη ἐν τῇ συλλογῇ Leutsch.

11. Ἐξεδόθησαν ἐν συλλογῇ Leutsch καὶ Schneidewin.

12. Ducangii, Glossar. med. et inf. graecit. λ. Γαῖτάνι.

13. Hermodorus Regius, Adagia.

14. Iken, Eunomia, 1827, I, σ. 127.

15. Ὁ κ. Σάθας (Νεοελλ. φιλολογ., σ. 110) δὲν ἀναφέρει τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Καναβούτση.

16. Ἐκτὸς τούτων ἐξεδόθησαν αἱ ἐξῆς ὁμοίαι συλλογαί: Polydori Vergilii, Proverbiorum libellus, Venetiis 1498, in fol. Erasmi, Adagia, 1580. Joan. Fabri de Werdea, Proverbia metrica, in 4 (1500 περ.). Sententiae et proverbia ex Plauto Terentio etc., Paris 1536, in 8. Reda, Proverbiorum liber, Colon. 1688, in fol. Adagia sive proverbia graecorum ex Zenobio, Diogeniano et Suidae, edita ab A. Schotto, 1612, in 12 κλπ.

17. M. C. Mery. Histoire général des proverbes, adages, sentences apophthegmes etc., Paris 1828, vol., in 8. Cornagioni, De proverborum origine, Mediol. 1503, in 4. Fabritii, Della origine delli volgari proverbi, Vinezia 1526, in fol. κλπ.

18. Jan. Orton, Proverbs illustrated by parallel or relative passages of the poets, to which one added latin, french, spanish and italian proverbs, with translations and index, Phila-

δλα σχεδόν τὰ ἔθνη κέκτηνται, ὥστε περιττὴ καὶ ἡ ἀπαρίθμησις αὐτῶν ἀποβαίνει.

Περὶ δὲ τῶν νεοελληνικῶν παροιμιῶν ὀλίγα μὲν ἐγράφησαν¹⁹, ἀρκεταὶ δὲ ὅμως ἐγένοντο συλλογαὶ εἴτε ἰδιαιτέρως, εἴτε σποράδην ἐν διαφόροις βιβλίοις²⁰. καταγράφομεν ἐνταῦθα ὅπως οὖν ἀκριβῶς καὶ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰς συλλογὰς ταύτας.

α'. Ἰδιαίτεραι συλλογαί.

1) Α. Νεγρίς, A dictionary of modern Greek proverbs, Edinburgh 1831. (950 παροιμίαι μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως, ἐξ ὧν ὅμως πλεῖσται δὲν εἶναι γνήσιοι δημῳδαί).

2) Ι. Ζ. Μανιάρη, Ἡ Σφιγξ ἢ συλλογὴ ἑλληνικῆ παροιμιῶν, ἔκδοσις πρώτη, ἐν Τεργέστῃ 1832. (Παραμορφωμέναι παροιμίαι κατὰ τε τὸ λεκτικὸν καὶ τὸ μέτρον.)

3) Ι. Βενιζέλου, Παροιμίαι δημῳδαί, συλλεγεῖσαι καὶ ἐρμηνευθεῖσαι ὑπὸ —, ἐν Ἀθήναις 1846, 8ον, σ. ζ' + 136. Ἐκδοσις δευτέρα ἐπηυξημένη καὶ διορθωμένη, ἐν Ἑρμουπόλει 1867, 8ον, σ. η' + 160. (Ἡ πληρεστέρα συλλογὴ παροιμιῶν, μετὰ πολλοῦ κόπου γενομένη· δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ κατάταξις κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν δὲν ἐγένετο ἐπιστημονικῶς, καὶ αἱ τῶν παροιμιῶν ἐρμηνεῖαι, ἅλλαι μὲν ἀτελέσταται, ἅλλαι δὲ περικταὶ ὅλως καὶ ἐξοβελιστέαι εἰσίν. Ὀλίγον περισσότερα ἐπεξεργασία καὶ μελέτη θὰ καθίστα τὸ ἔργον πολλοῦ λόγου ἄξιον· εἶναι ἀληθές ὅμως ὅτι καὶ οὕτως οὐχὶ μικρὸν ὁ κύριος Βενιζέλος ὠφέλησεν).

4) Ι. Φ. Βερέττα, Συλλογὴ παροιμιῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, ἐν Λαμίας 1860, 8ον, σ. 9 - 88. (Ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰς ἀρχαίας, σ. 9 - 63, κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐρευνῶν τοῦ Κοραῆ, Βενιζέλου καὶ τοῦ Βυζαντίου πρὸ πάντων γενομένου, δὲν εἶναι γεγραμμένος μετὰ πολλῆς μελέτης· πρέπει ὅμως ἀποδίδοντες δικαιοσύνην τῷ κυρίῳ Βερέττᾳ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶναι καὶ ὁ πρῶτος συστηματικὸς ὅπως οὖν παραλληλισμὸς παροιμιῶν· ἐν δὲ σελ. 67 - 88 περιέχει 521 ἀνεκδότους ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ παροιμίας).

5) Π. Ἀραβαντινοῦ, Παροιμιαστήριον ἢ συλλογὴ παροιμιῶν ἐν χρήσει οὓσων παρὰ τοῖς Ἑπειρώταις, μετ' ἀναπτύξεως τῆς ἐννοίας αὐτῶν καὶ

delphia 1852, in 8. H. G. Roth, A polyglot foreign proverbs, with english translations and a general index, 1857, in 8.

19. Βλ. Guys, Voyage littéraire en Grèce, τ. Ι, σ. 100. Sur les proverbes grecs. Wachsmuth, Das alte Gr. im neuen, σ. 46 κέ. Ross. Sanders. Βενιζέλος. Ἀραβαντινός. Vrêto, Mélanges néohelléniques, σ. 43-46 περιέχει καὶ μεταφρ. 33 δημ. παροιμιῶν.

20. Ἀπαρίθμῃσιν τῶν συλλογῶν, τελειοτέραν μὲν βλ. ἐν Wachsmuth, αὐτ., σ. 48 - 50, ἀτελεστέραν δὲ ἐν Vrêto, (Mélanges, σ. 421), Βενιζέλω καὶ Ν. Γ. Πολίτῃ (Πανδώρα, τ. Γ', 1852, σ. 433).

παραλληλισμοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας, ἐν Ἰωαννίνοις 1863, 8ον, σ. ια' + 13 - 177. (Περιέχει 1962 παροιμίας κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν μετὰ προσηκούσης ἐξηγήσεως καὶ ἐλαφροῦ παραλληλισμοῦ πρὸς τινὰς ἀρχαίας, 71 ρητὰ καὶ 51 παροιμιακὰς ἐκφράσεις. Ὁ πρόλογος ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν Πανδώρα, τ. ΙΔ', σ. 1 - 4).

β'. Παροιμιαὶ ἐν διαφόροις βιβλίοις.

1) Μιχαήλ Παπαῖ Γεωργίου τοῦ Σιατιστέως, Ὀνομαστικόν, ἐν Βιέννῃ 1783. (40 δημ. παροιμ.).

2) Bartholdy, Bruchstuecke zunähern Kenntniss des heutigen Griechenlands, 1805, σ. 445 - 453. (67 παροιμιαὶ νεοελληνικαὶ διὰ λατινικῶν στοιχείων καὶ μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως).

3) Ἀδ. Κοραΐς. (Σποράδην ἐν τοῖς διαφόροις αὐτοῦ προλεγόμενοις καὶ σημειώσεσιν εἰς συγγραφεῖς, καὶ ἐν τοῖς Ἀτάκτοις²¹).

4) Γ. Κρομμύδου, Περί τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς κοινῆς γλώσσης, ἐν Βιέννῃ 1808. (Ἐν οὐχὶ δημῶδει διαλέκτῳ, καὶ πολλαὶ τῶν καταχωρουμένων παροιμιῶν εἶναι μεταφράσεις ξένων).

5) Leake, Researches in Greece, 1814, append. II, σ. 443 - 454. (90 παροιμιαὶ μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως).

6) Iken, Eunomia, 1827, τὸμ. II, σ. 50 - 53.98 (4 παροιμιαὶ δημοτικαὶ ἐκ τῶν καταχωρηθεισῶν 16).

7) Σκ. Δ. Βυζαντίου, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης, 1835. Β' ἐκδ., 1857. (Πολλαὶ παροιμιαὶ κοινὰ παραβαλλόμεναι πρὸς ἀρχαίας· ἐκ τούτου παρέλαβον πολλὰς τοιαύτας μάλιστα μὲν ὁ κ. Βερέττας καὶ ὁ κ. Βενιζέλος, ὅστις δυστυχῶς καὶ πολλὰς τοῦ κ. Βυζαντίου μεταφράσεις ἀρχαίων παροιμιῶν κατεχώρισεν ἐν τῇ συλλογῇ του ὡς δημοτικὰς).

8) L. Ross, Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres, σ. 174 - 178. (24 παροιμιαὶ μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων, τ. III, σ. 69. 1 παροιμία μετὰ ἐσφαλμένης γερμανικῆς μεταφράσεως²²).

9) D. H. Sanders, Das Volksleben der Neugriechen dargestellt und erklärt aus Liedern, Sprichwörtern, Kunstgedichten, Mannheim 1844, σ. 220 - 233. (Πλέον τῶν 146 παροιμιῶν, ὧν τινὲς δὲν εἶναι δημῶδεις, μετὰ γερμανικῆς ἐμμέτρου μεταφράσεως).

10) Α. Ρ. Ραγκαβῆ, Σαμουκάρβη καὶ Λεβαδέως, Λεξικὸν Γαλλοελληνικόν, 1840. (Περιέχει σποράδην ἀρκετὸν ἀριθμὸν δημῶδων παροιμιῶν πρὸς γαλλικὰς παραβαλλομένων²³, ὧν πολλαὶ ἀνέκδοτοι).

21. Ἴδε τὸν πίνακα τῶν ἐν τοῖς Ἀτάκτοις δημοσιευθεισῶν παροιμιῶν ἐν τῷ β' μέρει τοῦ Ε' τόμου, σ. 366 - 367, λ. Παροιμιαί.

22. Ὅπου ἀκούης Μαριὰ καὶ Γιάννη βάλε ψάρια στὸ τηγάνι μετάφρ. «Wenn die Feste des h. Johannes des Täufers (Πρόδρομος) auf einen gewöhnlichen Festtag fallen, so ist Fisch zu essen erlaubt, nach dem Spruche».

23. Παραβολὰς κοινῶν παροιμιῶν πρὸς γαλλικὰς ἔκαμεν ὁ κ. Σκ. Βυζάντιος ἐν τῷ Γαλ-

11) Ίω. Δεκιγάλλα, Γενική στατιστική τῆς νήσου Θήρας, Ἐρμούπολις 1850, σ. 68 - 72.

12) P è g u e s, Histoires et phenomènes de volcan et des îles volcaniques de Santorin, 1852, σ. 344. 369. 372.

13) Firmenich-Richartz, Neugriech. Volksgesänge, 1867, τ. II, σ. 185 - 194. (100 παροιμῖαι μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ἐκ τοῦ Παροιμιαστηρίου Ἀραβαντινοῦ).

14) Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τόμ. Γ', 1868, σ. 131 - 133. (94 κυπρ. παροιμ.).

15) Σαβ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας, ὥς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, 8ον, σ. 268 - 270.

γ'. Παροιμῖαι ἐν περιοδικοῖς συγγράμασιν.

1) Magasin pittoresque 1839, σ. 168. Choix des proverbes Turcs. (Ἐν αὐταῖς πολλαὶ ἑλληνικαὶ ἐκ τοῦ συγγράματος Ὁ βραχμάνος περιηγητῆς τοῦ Denis).

2) Ἀποθήκη τῶν ὠφελίμων γνώσεων, ἐν Σμύρῃ 1843, τόμ. Α' κέ. (Συλλογὴ τῶν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἀναφερομένων παροιμιῶν).

3) Πανδώρα, τ. Γ', 1852, σ. 320 κέ' (Συλλογὴ παροιμιῶν ὑπὸ Γ. Δεκιγάλλα)· τ. ΚΑ', 1871, σ. 368 - 369. 37 κυπριακαὶ 37 ροδιακαὶ. (Π. Βενετοκλέους, Παραλληλισμὸς τῶν ἐν τοῖς Κυπριακοῖς τοῦ κ. Ἀθ. Σακελλαρίου παροιμιῶν πρὸς τινὰς τῶν ροδιακῶν. Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ, 1872).

4) Ἐφημερίς ἀρχαιολογική, 1852, σ. 644 κέ. (Πιττάκη, Ὑλὴ ἵνα χρησιμεύσῃ ὥς ἀπόδειξις ὅτι οἱ νῦν κατοικοῦντες τὴν Ἑλλάδα εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν).

5) Ἐφημερίς Φιλομαθῶν, τ. Ε', 1857, σ. 42 (14 κυπριακαὶ ὑπὸ Α. Σακελλαρίου), σ. 146 (17 Σικίνου, 203 Καλαμῶν)· τ. ΣΤ', 1858, σ. 367 (8 Σκύρου), σ. 374 (7 Κύθνου)· τ. Γ', 1862, σ. 2125 - 2126 (17 παρ.), σ. 2131 - 2133 (56 παρ.)· τ. ΙΒ', 1864, ἀρ. 537 (Λέξεις, φράσεις, παροιμῖαι, τραγούδια καὶ ἦθη Κρητῶν)· τ. ΙΣΤ', 1868, σ. 1640 καὶ 1673 - 1674 (48 παροιμῖαι Δωρίδος, ὧν τινὲς ἀνέκδοτοι)· τ. ΙΖ', 1869, σ. 1741 - 1742 (Μάνης ὑπὸ Ἀθ. Πετρίδου), ἀρ. 706, σ. 1825 - 1828 (Ἀντιπαράθεσις τῶν ἐν τε τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδίας καὶ παρὰ τοῖς σχολιασταῖς αὐτοῦ παροιμιῶν πρὸς τὰς νῦν ἐν χρήσει ὑπὸ Α. Βαλ-

λοελληνικῇ καὶ Ἑλληνογαλλικῇ λεξικῇ του, καὶ πολλαὶ γραμματικαὶ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ὁλλενδόρφου.

24. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' τόμου ἔδημοσιεύετο Συλλογὴ λέξεων, φράσεων καὶ παροιμιῶν τῶν Κυθίων. Ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΘ' ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Λακωνικά ὁ πεπαιδευμένος ἑλληνοδιδάσκαλος κύριος Πετρίδης πολλὰς παροιμίας Μάνης κατεχώρησεν.

λήνδα), ἀρ. 721, σ. 1946, ἀρ. 722, σ. 1953 - 1958 (Ἀντιπαράθεσις τῶν ἐν τε τοῦ Πλάτωνος διαλόγοις καὶ παρὰ τοῖς σχολιασταῖς αὐτοῦ παροιμιῶν πρὸς τὰς νῦν ἐν χρήσει ὑπὸ Α. Βαλλήνδα)· τ. ΙΗ', 1870, σ. 2247 (13 Κερκύρας).

6) Κασταλία, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1861, σ. 114 (11 παρ.), σ. 192 (22 παρ.).

7) Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα, περιοδικῶς ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, 1871, τ. Α', φύλ. 3ον, Παροιμίαι.

Μεταξὺ τούτων κατατακτέαι καὶ 550 παροιμίαι περιεχόμεναι εἰς τι ἀνέκδοτον περὶ Ἑπείρου σύγγραμμα καθυποβληθὲν εἰς τὸ κατὰ τὸ 1865 ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγώνισμα, ὧν αἱ 335 ἦσαν ἀνέκδοται ὡς ἔκρινεν ἡ ἐπιτροπὴ²⁵.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συλλογῶν ὀλίγαι εἰσὶν αἱ ἀποδώσασαι τὰς δημῳδεις παροιμίας ἀκριβεῖς καὶ ὡς προφέρονται, διότι αἱ πλεῖσται ἐν αὐταῖς φέρονται παραμεμορφωμέναι, μεταποιηθεῖσαι ἐπὶ τὸ μακαρονικώτερον. Ὅπως οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, ὡς ὀρθῶς ὁ κύριος Ζαμπέλιος παρατηρεῖ²⁶, μὴ περιοριζόμενοι εἰς τὸ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀδειαν ὅτι θὰ παρεμβάλωσι χωρίον τι δημῳδες εἰς τὸ κείμενόν των, φροντίζουσι προσεῖν τὸ ταλαιπώρον χωρίον αὐτὸ νὰ τὸ κτενίσωσιν ὀλίγον ἢ πολὺ, ἡγουν νὰ τὸ καθαρίσωσι ἀπὸ τινων παρ' αὐτῶν νομιζομένων βαρβαρισμῶν, οὕτω συνέβη καὶ παρὰ τοῖς συλλέκταις· ἀναφέρω μόνον τὰς συλλογὰς Νέγρη καὶ Μανιάρη· μεταβληθείσης ἐν πολλαῖς παροιμίαις τῆς φράσεως, μετεβλήθη καὶ τῆς ἐκφράσεως ὁ τρόπος, ἐλόθη τὸ μέτρον, καὶ ἡ παροιμία παρεμορφώθη ἀπειροκάλως. Τοιαύτην τῶν παροιμιῶν παραμόρφωσιν συνεβούλευε καὶ ὁ Κοραῆς· ὁρμώμενος ἐκ τῆς σφαλερᾶς ἰδέας ὅτι αἱ παροιμίαι πρέπει νὰ καταχωρῶνται οὕτως εἰς τὰ λεξικά, ὅπως γίνωνται καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἠθικῆς ἐνταυτῷ διαγωγῆς τοῦ λαοῦ διορθωτήριον, παρήνει τὸν λεξικογράφον νὰ συλλέξῃ μόνον ἐκείνας τὰς παροιμίας ὅσαι διδάσκουσι τι χρήσιμον εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ τούτων νὰ διορθώσῃ τὴν φράσιν, ἥτοι νὰ τὰς καθαρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀνώμαλον αὐτῶν χυδαιότητα²⁷. Πόσον ἡ προτροπὴ αὕτη τοῦ Κοραῆ ἦτο λανθασμένη τὸ ἀπέδειξεν ὁ χρόνος, καὶ ἡ κριτικωτέρα τῶν τοιούτων μελετῶν ἐξέτασις.

Μέτρον.

Αἱ πλεῖσται τῶν παροιμιῶν εἰσὶν ἑμμετροι²⁸, εἰς πολλάς δὲ ἄλλας διακρί-

25. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος, τόμ. Γ', σ. 24.

26. Σ. Ζαμπελίου, Φιλολογικαὶ ἐρευναι περὶ τῆς Νεοελληνικῆς διαλέκτου, ἐν Πανδώρα Ζ', σ. 388.

27. Κοραῆ, Ἀκολουθία τῶν αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσει τοῦ Πλουτάρχου, τόμ. Α', σ. λβ'.

28. Τὸ ἑμμετρον τῶν παροιμιῶν χρησιμεύει πρὸς εὐκολωτέραν αὐτῶν ἀπομνημόνευσιν, ὅπως διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐμελοποιοῦν τοὺς νόμους (Ἀριστοτέλ., Προβλημ. ιθ' 28. Βλ. καὶ Πανδώρα ΙΗ', σ. 432).

νονται ἴχνη μέτρου, λυθέντος ἕνεκα μὴ καλῆς ἀπομνημονεύσεως²⁹. Ἐνίοτε δὲ καὶ τοὶ μὴ ἔμμετροι εἰσὶν ὁμῶς διατεταγμένοι καὶ προφέρονται οὕτως, ὥστε ἀπαγγελλόμενοι ἀποτελοῦσι ρυθμὸν τινα.

Ὁ Ross πρῶτος κατέδειξε³⁰ τὰ μέτρα πολλῶν παροιμιῶν: καὶ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεσσάρων μόνον εἰδῶν εἰσὶν: τετράμετρον ἱαμβικὸν καταληκτικόν, δίμετρον τροχαϊκὸν ἀκατάληκτον, καταληκτικόν, καὶ δίμετρον ἱαμβικὸν ἀκατάληκτον μετὰ καταληκτικοῦ, ὡς:

*Κουφοῦ τὴν πόρτα κι ἂν βροντᾷς
τυφλὸν κι ἂν θυμιατίζης.*

Διαίρεσις τῶν παροιμιῶν.

Οἱ μέχρι τοῦδε συλλογεῖς τῶν παροιμιῶν ἠκολούθησαν ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν μέθοδον πολλὰς παρουσιάζουσιν ἐλλείψεις, τὴν ἀλφαβητικὴν.

Ἡ μέθοδος αὕτη ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μεγάλῃν δυσκολίαν παρουσιάζει ὡς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν παροιμιῶν καὶ τὴν εὐχερῆ ζήτησιν αὐτῶν, ἂν καὶ κατ' ἐπιφάνειαν τὸ ἐναντίον φαίνεται ὑποσχομένη³¹, μειώνεται κατὰ τοῦτο τῆς εἰδολογικῆς κατατάξεως ὅτι δὲν εὐκολύνει ὡς ἐκείνη καὶ τὴν τῶν παροιμιῶν ζήτησιν, καὶ τὴν ἐξέτασιν περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ λαοῦ ἐπὶ τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀντικειμένου. Ἐν τῷ παραρτήματι ἠκολούθησαμεν τὴν τελευταίαν κατάταξιν ἂν καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς, ἕνεκα τῆς ταχύτητος τοῦ ἔργου καὶ τῆς πλησμονῆς τῆς ὕλης· τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἀναπληροῦντες δίδομεν ἐνταῦθα σύντομον ἐκθεσιν τῆς τοιαύτης κατατάξεως.

Αἱ παροιμίαι διαιρετέαι ἐν πρώτοις εἰς τρία μεγάλα εἶδη: εἰς κυρίως παροιμίας, εἰς παροιμιακὰς ἐκφράσεις καὶ εἰς γραφικὰ ρητά.

Α. Κυρίως παροιμίαι.

α' Κοινωνικαί

1. Γενικαὶ ἀρχαὶ περὶ τῆς κοινωνίας. 2. Αἱ περὶ ἠθῶν καὶ νόμων ἰδέαι. 3. Αἱ σχέσεις τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς πολίτας. 4. Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες. 5. Ἰσχυροί. 6. Πλούσιοι, πτωχοὶ καὶ ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσις αὐτῶν. 7. Αἱ συναναστροφαὶ καὶ κοινωνίαι: I Φιλίαι. II Ἐχθραὶ. III Γεῖτονες. 8. Ἡ κοινωνικὴ τῶν πολιτῶν

29. Π.χ. ἡ παροιμία *Ἐχθὲς πάσχα καὶ σήμερα χάσκα* (Βενιζέλλ., σ. 89) εἶναι δίμετρος τροχαϊκὴ ἀκατάληκτος: *Ἐχθὲς πάσχα, τῶρα χάσκα* κλπ.

30. L. Ross, *Reisen auf den Griechischen Inseln*, σ. 174 κτ.

31. Παράδειγμα ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Βενιζέλου ἐν τῇ δυσχερεστάτῃ καταντᾷ ἡ ἀναζήτησις τῶν παροιμιῶν. Ἐν ταύτῃ πολλαὶ παροιμίαι τίθενται παρὰ συγγενεῖς καὶ ὁμοίας ἐξ ἄλλου γράμματος ἀρχομένας. Μικρὰ κατὰ τόπους παραλλαγὴ τῆς πρώτης λέξεως, συνήθεστάτη ἄλλως τε, καθίστησι ἀδύνατον τὴν εὐρεσιν τῆς παροιμίας.

σχέσις πρὸς ἀλλήλους: I Τρόπος τοῦ συμπεριφέρεσθαι. 9. Κοινωνικά καθήκοντα: I Ἐλεημοσύνη καὶ ἀγαθοποιΐα. II Εὐγνωμοσύνη καὶ ἀγνωμοσύνη. 10. Ἡ θέσις τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ πολιτείᾳ.

β' Παιδαγωγικαί

1. Ὁμοιότης τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς. 2. Ἡ μικρὰ τοῦ παιδὸς ἡλικία. 3. Τρόπος ἀνατροφῆς. 4. Συναναστροφαι καὶ τὰ παραπλήσια. 5. Ἀνάγκη τῆς παιδείας.

γ' Οἰκογενειακαί

1. Καθήκοντα τοῦ τέκνου πρὸς τοὺς γονεῖς. 2. Γάμος. 3. Συζυγικά καθήκοντα. 4. Ὁ οἰκοδεσπότης καὶ τὰ κτήματα. 5. Ποικίλα περὶ οἰκογενείας.

δ' Βιοτικά

1. Τρόπος τοῦ ζῆν. 2. Ἀνάγκη τῆς ἐργασίας. Κακὰ τῆς ἀργίας. 3. Πρόνοια. 4. Μαθήματα ἐκ παθημάτων. 5. Ἀνάγκη τῆς βραδείας σκέψεως καὶ τῆς μὴ ταχύτητος ἐν ταῖς ἐργασίαις. 6. Ὀλιγάρκεια καὶ βεβαιότης εἰς τὰς ἐπιθυμίας. 7. Οἰκονομικὴ διαχείρισις. 8. Ἀποφασιστικότης ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι.

ε' Ἐπιτηδευματικά

1. Γενικά περὶ τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων. 2. Τρόπος ἐργασίας. 3. Πολυτεχνίται. 4. Ἐπαγγέλματα: I κέ κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν. 5. Μαγειρικαὶ καὶ γαστρονομικαὶ παροιμίαι: I Ἀνάγκη τροφῆς. II Ἐδέσματα. III Τροφή πτωχῶν, πλουσίων. 6. Ναυτικά. 7. Ἰατρικά. 8. Οἰκονομολογικά.

ς' Ψυχολογικά

1. Κυρίως ψυχολογικά. 2. Τὸ ἀναλλοίωτον τῶν χαρακτήρων. 3. Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας. 4. Περὶ ὁρέξεων. 5 α' Περὶ φρονήσεως β' Περὶ παραφροσύνης. 6. Ὀνειρα. 7. Ἐρως. 8. Ἐχθραι. Μίσση. 9. Ἀνάγκη. 10. Ἀπληστία. 11. Φυσιογνωμικά. 12. Ποικίλαι ψυχολογικαὶ παρατηρήσεις. Ὑποδιαίρέσεις αὐτῶν.

ς² Χαρακτηριστικά

Ὑποδιαίρέσεις κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν.

ζ' Φιλοσοφικά

1. Μεταφυσικά ἰδέαι: I Θεός. II Κόσμος κλπ. 2. Θρησκεία. 3. Κρίσις καὶ

ἀνταπόδοσις: I Δι' ἀμαρτήματα γονέων, παίδων, συγγενῶν. II Δι' ἴδια ἀμαρτήματα. III Διὰ ξένα. IV Ἄλλα περὶ ἀνταποδόσεως. 4. Εἰμαρμένη.

η' Γνωμικά καὶ ἠθικά παραγγέλματα

Ἐπὶ διαφορῶν ἀντικειμένων κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν.

θ' Ποικίλαι παροιμῖαι

Ὅμοιως.

B. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις.

Ὅμοιως.

Γ. Γραφικὰ ρητά.

I Ρητὰ λεγόμενα ἐπὶ τῆς ἰδίας σημασίας αὐτῶν. II Ρητὰ λεγόμενα κατὰ διάφορον ἔννοιαν. III Ρητὰ κατὰ γελοῖαν παρεξήγησιν.

Ὁ πίναξ οὗτος τελειοποιηθεὶς καὶ ὁπωσοῦν ἀκριβέστερον καταταχθεὶς, δύναται νομιζομέν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις ἐπιστημονικῆς κατατάξεως τῶν παροιμιῶν.

Μεταξὺ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν κυρίως παροιμιῶν δύνασθαι νὰ κατατάξωμεν καὶ τὰς ἐκ διαφορῶν μύθων ἢ ἀνεκδότων προελθούσας παροιμίας. Τοιαύτας παροιμίας εἶχον καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἔχει πᾶν ἔθνος, εἰς αὐτὰς δὲ ὁ μῦθος κατήντησε νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἐπεξήγησις τῆς παροιμίας.

Ὁ Ross³² παρατήρησε καὶ τὸ τοιοῦτό τῶν παροιμιῶν εἶδος, ὃ δὲ κ. Βενιζέλος ἔθεσεν ὑπὸ τὰς παροιμίας ταύτας τὸν μῦθον εἰς ὃν ἀναφέρονται. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν καὶ ἡμεῖς τὴν παροιμίαν: *Ἡ κακὴ πληγὴ θεραπεύεται, τὸ κακὸν ὄνομα ὄχι*³³, προελθοῦσαν ἐκ δημώδους μύθου³⁴, Ἰνδικὴν ἔχοντος καταγωγὴν³⁵.

Αἱ δημώδεις παροιμῖαι, ὅπου δὲν προῆλθον ἐκ τῶν ἀρχαίων, φαίνονται παραχθεῖσαι ἐκ τῶν ἐντυπώσεων καὶ παρατηρήσεων τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο μεταξὺ αὐτῶν δὲν εὐρίσκομεν τὰς παροιμίας ἐκεῖνας, τὰς κοινοτάτας εἰς τὴν δημοτικὴν φιλολογίαν ὄλων σχεδὸν τῶν ἔθνων, αἵτινες μετέπεσαν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν χωρίων ἢ φράσεων συγγραφέων σχόντων ἐπιρροὴν τινα ἐπὶ τοῦ ἔθνους τῶν καὶ δημοτικῶν καταστάσεων. Σπανίως ὁμως ἀνευρίσκομεν καὶ μεταξὺ τῶν νεοελληνικῶν ἴχνη τοιαύτης τινὸς ἐπιρροῆς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως προελθούσης τῶν ἐν Βενετίᾳ ἐκτυπουμένων πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ βιβλίων.

32. Ross, Inselreisen, σ. 174.

33. Βενιζέλου, Παροιμῖαι, σ. 97.

34. Βλ. Διάφορα διηγήματα ἠθικά καὶ ἀστεία ἐκδοθέντα ὑπὸ Ἑμμ. Γεωργίου.

35. Στεφανίτης καὶ Ἰχνηλάτης, μετάφρασις τοῦ βυζαντινοῦ Σήθ, 1851, ἐκδ. Τυπάλδου, σ. 61.

Αἱ παροιμίαι αὗται ὀλίγισται οὖσαι πιστεύομεν ὅτι περιορίζονται μόνον εἰς τὰς κάτωθι ἀναφερομένας:

1. Ἐκ τῆς τραγωδίας Ἐρωφίλης τοῦ Κρητὸς Χορτάτση³⁶.

Τὰ γέλια μὲ τὰ κλάυματα, μὲ τὴν χαρὰν ἢ πρίκα
μιὰν ὥραν ἐπαρθήκασι κι ὁμάδι ἐγεννηθῆκαν·
γι' αὐτως μαζὺ γυρίζουσι, καὶ τῶνα τᾶλλο ἀλλάσσει
κι ὁποιος ἐγέλα τὸ ταχύ, κλαίγει πρίχου βραδιάσει.

2. Ἐκ τῆς Διηγήσεως περὶ γαιῶδρου, λύκου καὶ ἀλουποῦς³⁷.

Ἐπαθε τῇ συμφορᾷ τοῦ γαιῶδρου.
Ἐφαγε τὸ μαρουλόφυλλον χωρὶς νὰ βάλῃ ξύδι.

3. Ἐν δὲ τῇ Συμφορᾷ καὶ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ Μωρέως τῇ ὑπὸ τοῦ Μάνθου Ἰωάννου συγγραφείσῃ³⁸ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, παρατηροῦνται ἐν ταῖς εἰς τὸ τέλος προσηρτημέναις στιχουργίαις πολλαὶ δημῳδαὶ παροιμίαι, ὧν αἱ μὲν φαίνονται λησθεῖσαι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ δημῳδῶν, αἱ δέ, ἴσως τάνάπαλιν ἐκ τοῦ βιβλίου μετεδόθησαν ἔκτοτε³⁹.

Ὡσαύτως καὶ πολλοὶ τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων στίχοι βαθμηδὸν μετέπεσαν εἰς παροιμίαν, ὥς:

Ἄλλου τὰ λὲν τὰ κούρταλα, κι ἄλλου τὸ λέγει ὁ κτύπος⁴⁰.
Ἐμπρὸς νὰ πάω σκιάζομαι, πίσω νὰ πάω φοβοῦμαι κλπ.

Ἀλλὰ τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν ὥς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τοιούτων παροιμιῶν ἔσχον ἡ Γραφή καὶ τὰ ἀπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσματα. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ρητὰ κατεχώρησαν τοιαύτας παροιμίας ὁ κύριος Ἀραβαντινὸς καὶ ὁ κύριος Βενιζέλος, ἐν παρόδῳ δὲ καὶ ὁ κύριος Παπαδόπουλος⁴¹. Ἐν τῷ παραρτήματι συνελέξαμεν ὅλα σχεδὸν ταῦτα, σημειοῦντες καὶ τὰ γραφικὰ χωρία ἀφ' ὧν ἐπήγασαν.

Εἰς τινὰς παροιμίας διαγινώσκομεν ἐπίσης τὴν ἐπιρροὴν συγχρόνων ὥς

36. Βλ. παράρτ. ἀρ. 189. Περὶ τῆς Ἐρωφίλης βλ. Bartholdy, Bruchstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griech., 1805, σ. 410. Iken, Leucothea II. Ἡ τραγωδία αὕτη ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ Bekker.

37. Βλ. περὶ αὐτῆς J. Grimm, Handschreiben an Karl Lachman über Reinhart Fuchs, Leipzig 1840. Gidel, Etudes sur la littérat. grecque mod., σ. 331 κέ.

38. Βλ. περὶ τούτου: Bartholdy, ἔνθ' ἀν., σ. 410, ἔνθα πολὺ ἀδίκως κατὰ τοῦ βιβλίου καταφέρεται, ὅπερ οὐχὶ ὥς ποίημα ἀλλ' ὥς ἱστορικὴ ἀφήγησις θεωρητέον.

39. Μάνθου Ἰωάννου, Συμφορὰ Μωρέως, 1863, σ. 77. 82. 101. 102. 104 δίς. 106. 107. 109 τετρ. 110.

40. Μ. Π. Βρετοῦ, Ἑθνικὸν ἡμερολόγιον, 1865, σ. 37.

41. Γ. Γ. Παπαδόπουλου, Περὶ τῶν προγενεστέρων ἐλλ. σχολείων, 1857, σ. 13 καὶ ἐν Πανδώρα Η', σ. 175.

ἐπὶ τὸ πολὺ συμβεβηκότων· καὶ ὀλίγαι μὲν αἱ διασωθεῖσαι τοιαῦται παροιμίαι, περίεργος ὁμῶς εἶναι ἡ ἐξέτασις αὐτῶν. Οὕτως παραδείγματος χάριν βλέπομεν ὅτι ἡ τοῦ Νοταρᾶ ἰδέα, προτιμῶντος τουρκικὴν κίδαριν νὰ ἴδῃ εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ λατινικὸν φακιόλιον, ἦν συνεμερίζοντο καὶ οἱ σύγχρονοί του⁴², ὑποφαίνεται εἰς τὰς δῆμῳδεις παροιμίας: *Κάλλιο μακελλεῖο στὸν Τούρκο, παρὰ κρέας στὸ Βενετσάνο*⁴³ λέγει μία τούτων· ἀλλαχοῦ βλέπομεν τὴν σχέσιν τῶν κατακτητῶν Φράγκων πρὸς τοὺς Ἕλληνας: *Ἐχει μπάρμπα στὴν Κορώνη*⁴⁴, *Ἄν δὲ μ' ἀρέσῃ ὁ Δάνδολος, πάω μὲ τὸν Κορνάρο*⁴⁵, *Παίρνοντας σου τὸ λογάρι ὁ σπαθᾶς σου κάνει χάρι, καὶ σου κάνει κι ἄλλας δέκα παίρνοντας σου τὴν γυναῖκα*⁴⁶, ἄλλοῦ ἢ τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Φράγκους: *Σὰν ὁ Τούρκος μὲ τὸ Φράγκο τὰ πηγαίνουν*⁴⁷, εἰς ἄλλας ἢ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους: *Τούρκον εἶδες; γρόσια θέλει· κι ἄλλον εἶδες; κι ἄλλα θέλει, Μοσέ (Φράγκον), Μισέ (Γραικὸν) καὶ Μουσελίμη (Τούρκον) στὸ σπῆτι σου μὴ βάνης*⁴⁸, εἰς ἄλλας τέλος διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα ὑπονοοῦνται: *Σὰν σου ξαναρέσει Λάμπρο, ξαναπέρας' ἀπ' τὴν Ἄνδρο*⁴⁹, *Οὔλοι οἱ γύφτοι μιὰ γενιά*⁵⁰, *Ἐκαμε τὸ γρόσι ζολότα*⁵¹, *Οὔτε Μωϋσῆς, οὔτε Γοβδελεᾶς*⁵², *Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Μπουρδουμπᾶ*⁵³ κλπ.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν συγκριτικὴν ἐξέτασιν τῶν παροιμιῶν, κατὰ τὴν ἀνωτέρω διατυπωθεῖσαν τάξιν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

42. Δούκ., σ. 253 κέ. 263 κέ.

43. Βενιζέλου, Παροιμίας, σ. 132. Κατὰ δὲ τὸν κ. Σπ. Ζαμπέλιον (Οἱ Κρητικοὶ γάμοι, σ. 452) «ἡ ἀρχαιοτάτη αὐτῇ κρητικῇ παροιμία, αἰνίττεται τὰ βενετικά βασανιστήρια».

44. Βενιζ., αὐτ., σ. 88.

45. Αὐτ., σ. 14.

46. «Ἵσως ἔκτοτε (ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἔνεκα τῶν κακοπραγιῶν τῶν Ἑνετῶν στρατιωτῶν) ἐπεχωρίασεν εἰς τὰς περιοχὰς τῶν πόλεων τὸ τετράστιχον τοῦτο ἐπιγραμματίον», Σπ. Ζαμπελίου, Οἱ κρητικοὶ γάμοι, σ. 146.

47. Βενιζέλ., ἐνθ' ἄν., σ. 269.

48. Αὐτ., σ. 167.

49. Λάμπρος ὁ Κατσώνης. Βλ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα.

50. Βενιζέλου, Παροιμίας, σ. 192. Τὸ ἱστορικὸν τῆς παροιμίας ταύτης ἀναφέρει ὁ κ. Βενιζέλος παραλαβὼν αὐτὸ ἐκ τοῦ φυλλαδίου Ἀσλάνη, Μῦθοι, μυθιστορία καὶ διηγήματα, 1861, σ. 97 - 98.

51. Αὐτ., σ. 74, 136.

52. Βλ. τὸ ἱστορικὸν ἐν Σπ. Ζαμπελίου, Κρητ. Γάμοι, σ. 152 - 191.

53. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου, τ. II, σ. 224. «Κατὰ τὴν α' Ἰουλίου 1667, ἐνέσκηπεν εἰς Ἰωάννινα πανώλης προσβαλοῦσα πρώτην τὴν γυναῖκα τοῦ Μπουρδουμπᾶ, καὶ ἐκ τούτου ἔμεινε παροιμία μεταξὺ τῶν Ἰωαννιτῶν Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Μπουρδουμπᾶ, περὶ διηγημάτων ἐποχῆς ἀρχαίας».